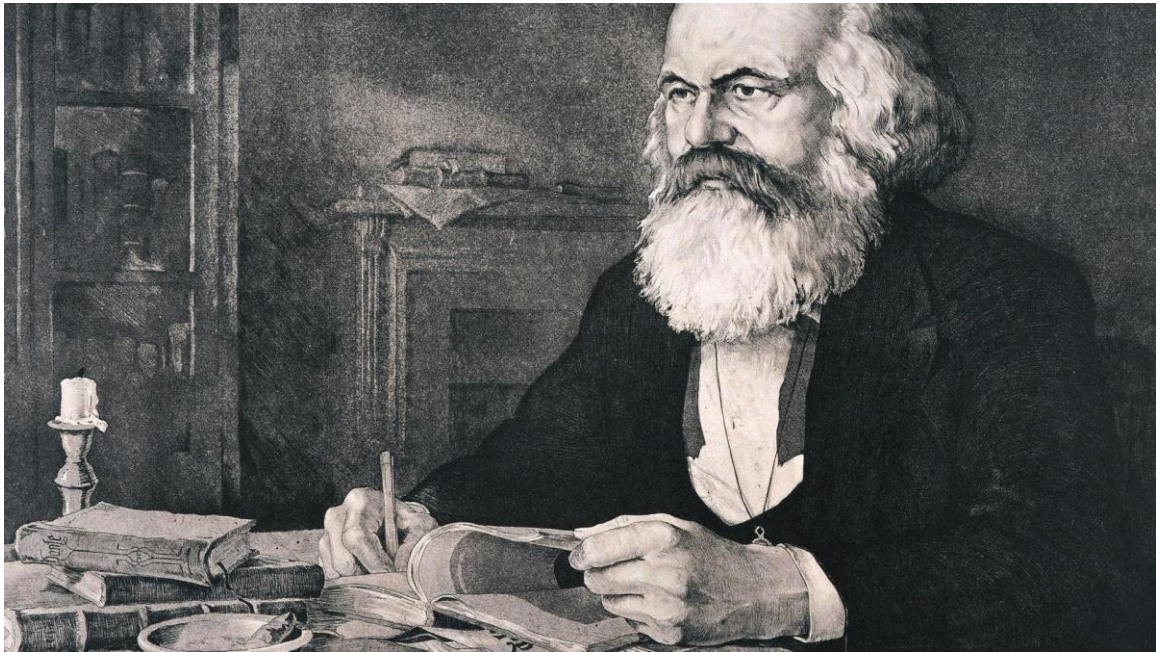


MARX



ÍNDICE:

1. INTRODUCCIÓN CONTEXTUAL

1.1 Contexto histórico-filosófico

1.2 Vida e obras

2. ESTÁNDAR DE APRENDIZAXE: Alienación e ideoloxía en Marx

TEMAS PARA TEXTOS:

3. O materialismo histórico.

4. A análise da mercancía e o concepto de plusvalía.

5. O marxismo despois de Marx.

1.CONTEXTO HISTÓRICO-FILOSÓFICO

O marxismo é unha corrente que se insire dentro da filosofía contemporánea (mediados do s. XIX e século XX). A filosofía contemporánea, a diferenza da filosofía moderna na que predominou o tema de coñecemento sobresaíndo en cada momento e lugar xeográfico unha corrente sobre as outras, caracterizarase pola diversidade de movementos, correntes e temáticas (marxismo, vitalismo, historicismo, filosofía analítica, personalismo, etc.). Na filosofía contemporánea abórdase a temática da vida, da existencia, da ciencia, da linguaxe,...

Toda filosofía é filla da súa época polo que só se pode entender enmarcándoa dentro do contexto no que xorde polo que a contextualización do marxismo debe abordar as circunstancias socio-históricas do momento, así como o contexto teórico (filosófico) que marca a formación do autor e a súa filosofía.

Xa que logo, para comprender o significado da obra de Marx, **débese ter en conta, como xa dixemos, non só as súas fontes (influencias filosóficas), senón tamén o contexto económico-político da súa época.**



O **século XIX** é o século da **Revolución**

Industrial do paso dun sistema de produción case feudal ao inicio da produción coa axuda da maquinaria. Nunca antes se producira con tanta intensidade a unión de ciencia e técnica. Despois do grande avance científico que comezou no XVII coa revolución científica e os sistemas de Galileo e Newton, a unión de ciencia e técnica provocará unha serie de consecuencias sociais que é preciso analizar.

O primeiro que debemos salientar é a **repercusión social**, tanto na estrutura social como na vida das persoas. A revolución industrial é impulsada desde o punto de vista financeiro pola clase burguesa o que vai supoñer o fortalecemento desa clase fronte á nobreza e clero.



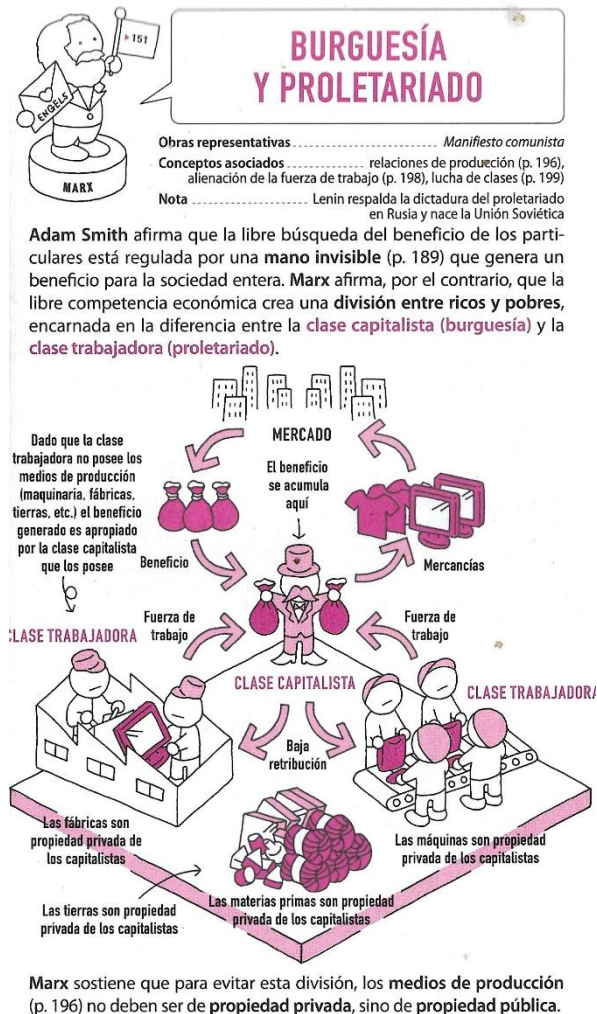
Ao mesmo tempo, coa Revolución Industrial, o **capitalismo da libre competencia**, ideoloxía político-económica da burguesía, estenderase a escala mundial.

O sistema de libre competencia provocará o nacemento dunha nova clase social: o **proletariado**, clase obreira ou clase asalariada.

Este sistema económico-político xunto co emprego da maquinaria no sistema produtivo crea unhas **condicións de traballo na maioría da poboación insoportable e inxustas**. Esta clase soporta **condicións infrahumanas de vida: xornadas de traballo interminables, condicións inseguras no traballo, insalubridade, ausencia de dereitos sociais como o subsidio por desemprego, dereito á atención médica, pensións, dereito á educación...** Esta situación de miseria e

explotación afecta a toda a clase traballadora na que se inclúen ás mulleres que son dobremente explotadas (por muller e traballadora) e mesmo ás nenas e nenos ao mesmo tempo que provoca a acumulación do capital en moi poucas mans aumento a diferenza social. As **revolucións (burguesas)** de finais do XVIII (a francesa por ex.) e as que se producen durante o XIX contra o intento de restaurar os valores do antigo réxime van acabar triunfando polo apoio popular.

Mais o **beneficio** da caída dos valores do antigo réxime serán **para a burguesía** que logra instaurar o seu sistema económico e político liberal (ideoloxía do capitalismo inspirada en Locke), legalizando unhas **relacións de produción** (que inclúen as relacións laborais) que permiten a explotación da clase social máis desfavorecida (o proletariado). Ademais da explotación e as misérrimas condicións de vida debemos salienta que os **ideais de igualdade e liberdade inspiradores das revolucións burguesas** só foron efectivos para a **clase burguesa** e nin sequera para toda: **só para os varóns**. A **clase obreira non se beneficiaba dos**



dereitos de participación política, non podía nin tan sequera votar e mesmo tiña prohibido organizarse (sindicatos, partidos, asociacións...). A toma de conciencia desta situación inxusta e irracional provocará conflitos sociais que rematarán nas **revolucións obreiras do século XX** por unha banda e, por outra, na **reformulación do estado liberal** concedendo o dereito ao voto e a participación política de todos os cidadáns. A verdade é que a expresión anterior agocha unha gran mentira: non era de todos os cidadáns xa que só era dos homes e non das mulleres. As mulleres (tanto burguesas como proletarias) terán que agardar a ben entrado o século XX para conseguir este dereito coa loita iniciada polas sufragistas que rematará coa aparición dos movementos que defenden a xusta e necesaria igualdade entre sexos: o **feminismo**.

Pouco a pouco, esta nova clase social vaise organizando e recibirá o apoio dalgúns intelectuais burgueses progresistas, adquirindo deste xeito un crecente protagonismo no século XIX e sobre todo ó longo do s. XX. Os **intelectuais pretenderán denunciar as inxustizas e desigualdades do sistema que leva á miseria da maior parte da poboación**. Desafiarán ós ideólogos do liberalismo que ven ó capitalismo coma un sistema político-económico definitivo. Elaboran una **crítica teórica contra este sistema, intentando demostrar que o capitalismo debe ser substituído por un novo sistema, máis xusto e máis humano**.

Os teóricos e intelectuais que levantan a voz contra esta situación son moitos destacando os **socialistas utópicos, o anarquismo de Bakunin e o marxismo**.

Serán sistemas filosóficos que xa **non pretenden só analizar o mundo**, a realidade, **senón** como dirá Marx na tese once sobre Feuerbach, **transformalo, cambialo por un mundo mais xusto e máis humano**.

VIDA E OBRAS

Karl Heinrich Marx naceu o 5 de maio de 1818 en Tréveris, en Alemaña. Aínda que a súa familia era de orixe xudeu convertéranse ao protestantismo no 1824. Nesa cidade cursou Marx os seus estudos de Bacharelato, comezando logo os seus estudos universitarios en Bonn, que proseguiría en Berlín, onde se dedicou ao estudo da historia e da filosofía, nunha época na que a influencia do pensamento hegeliano era predominante. Marx terminaría os seus estudos en 1841, cunha tese de doutoramento sobre a filosofía de Epicuro. En Berlín entrou en contacto cos

chamados "Xoves hegelianos", facéndose socio do Club de Doutores. Desa época data a súa amizade con Bruno Bauer, un dos membros destacados do club.

En 1842 comezou a súa colaboración coa revista Gaceta Renana, actividade que o puxo en contacto directo cos problemas políticos e sociais da época en Alemaña. Consecuencia de tal contacto, e da análise da realidade social e política, foi o xiro dado por Marx no seu pensamento, que o levou a adoptar unha actitude crítica ante a teoría do Estado de Hegel.

A raíz do peche da revista, en 1843, censurada polas autoridades, Marx trasládase a París, onde colaborará con Arnold Ruge nos "Anais franco-alemáns", revista da que se chegaría a publicar un só número, na que publicará a súa "Crítica da filosofía hegeliana do Dereito". En París entrará en contacto co movemento socialista francés, a través de Proudhon e Louis Blanc, dous dos seus destacados líderes, coñecendo tamén

Los filósofos no han hecho
más que interpretar
de diversos modos
el mundo,
pero de lo que se trata
es de transformarlo.

Karl Marx



ao anarquista ruso Bakunin. Nesa época iniciará os seus estudos da economía política inglesa, somerxéndose na obra de Adam Smith e Ricardo, o que supoñerá un novo xiro no seu pensamento.

En 1844 iniciou de novo contacto con F. Engels iniciándose unha colaboración duradeira entre ambos, que dará o seu primeiro froito en 1845, coa publicación de "A sagrada familia",

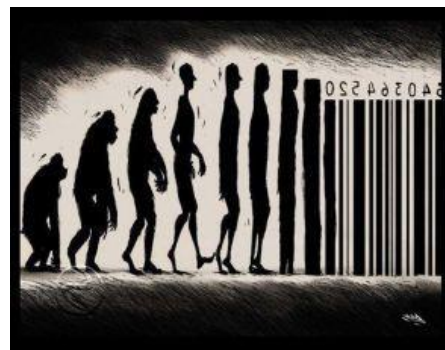
unha obra crítica en contra das posicións idealistas defendidas por Bruno Bauer e os seus seguidores.

En 1845 Marx foi expulsado de Francia, trasladándose a Bruxelas. Alí continuará a súa actividade política e intelectual, plasmada nas coñecidas "Teses sobre Feuerbach" e en "A ideoloxía alemá", escrita esta en colaboración con Engels, e que non será publicada ata 1932, pero que contén xa os elementos fundamentais da concepción materialista da historia. En 1847 asóciase á Liga Comunista. De novo en colaboración con Engels, redacta os principios e obxectivos da mesma, recollidos no coñecido "Manifesto comunista", que sería publicado en Londres en 1848. Ese mesmo ano comeza unha ondada de revolucións en Europa. A Marx expulsarano de Bélxica, onde se temía o éxito da revolución. Marx e Engels deciden regresar a Alemaña, para participar na revolución que se producía alí, e que se saldará cun

fracaso. Tralas derrotas das insurreccións de maio de 1849 trasladarase de novo a París, pero será novamente expulsado de Francia, en 1849, polo que se dirixirá a Londres, onde establecerá a súa residencia.

En Londres desenvolverá unha intensa actividade intelectual, (son coñecidas as súas intensas sesións de traballo na biblioteca do Museo Británico), que o levarán á realización da súa obra cume, "O capital". En 1859 publica, como froito dos seus traballos sobre economía, a "Contribución á crítica da Economía política", onde expón a súa teoría do valor, que se converterá na pedra angular dos seus estudos sobre o capital. Non obstante, Marx non deixa completamente á marxe a súa actividade política no movemento comunista internacional, da que será unha mostra a súa participación na creación, en 1864, da AIT (Asociación Internacional de Traballadores), que sería coñecida tamén como a Iª Internacional. As diverxencias na AIT cos anarquistas, así como cos socialistas franceses e alemáns, saldarase co que se considerou un fracaso político para Marx.

En 1871, trala revolución que leva á Comuna de París, Marx organiza manifestacións de apoio e escribe "A guerra civil en Francia", que interpreta a Comuna como o primeiro intento para instituír a ditadura do proletariado. Falece o 14 de marzo de 1883, sendo enterrado no cemiterio londiniense de Highgate.



Crítica ao Socialismo Utópico

Fronte a situación de explotación que vimos de describir, un grupo de pensadores protestarán contra as desigualdades e inxustizas do sistema liberal. Os pensadores máis destacados son os **socialistas: Saint Simon, Owen e Proudhon**. Estes pensadores pretendían unha **reforma da sociedade baseada nos postulados da revolución francesa: igualdade, liberdade e fraternidade**. A súa reforma descansaba en **postulados morais**. Incluso pensaban que estes cambios poderían impulsarse **desde o propio poder**. Marx e Engels, influídos por eles no que referente á crítica das inxustizas, pronto entenderán que estes pensadores son simples reformadores.



Por iso os cualificarán de utópicos xa que pensan que o sistema só precisa dunha

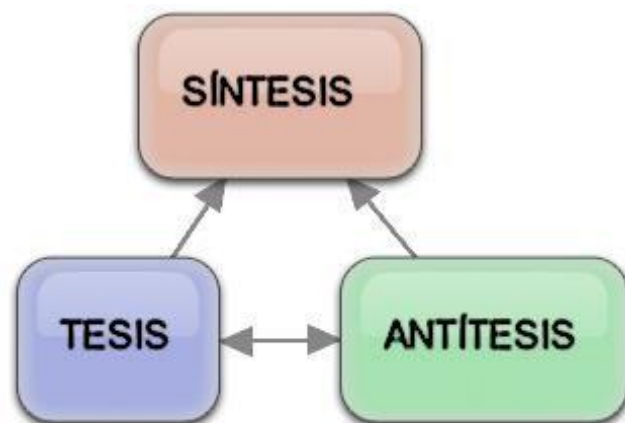
reforma moral e non económica. Oporán ó socialismo utópico o seu socialismo científico, que investiga as causas socio-económicas e históricas desta situación, para así fundamentar a necesidade da revolución e con ela a transformación da sociedade.

Crítica á Hegel, os hegelianos e a Feuerbach

A filosofía marxista é unha **filosofía teórica (teoría)** na medida en que realiza unha **análise da realidade social e histórica**, unha crítica da filosofía do momento: **o Idealismo de Hegel e o Materialismo mecanicista de Feuerbach**, e unha crítica da **ideoloxía económica e política** do capitalismo. Ademais é unha **filosofía práctica (praxe)** xa que as análises teóricas

inclúen un proxecto político encamiñado a transformar a realidade social mediante a toma de conciencia da situación de explotación na que vive a clase do proletariado e a posterior revolución social. A dimensión teórica da filosofía marxista atopámola especialmente nas fontes filosóficas das que deriva e que, ao mesmo tempo critica para superalas.

Hegel é considerado o culminador da filosofía moderna e da corrente idealista. Ademais a partir del, ben continuando ben criticándoo xurdirá a filosofía contemporánea. **Para os idealistas, a realidade redúcese a pensamento, idea, espírito.** A esencia humana é o logo, razón pensamento fronte á súa dimensión corpóreo-material (culmina a liña Platón-Descartes-Hegel).



FENOMENOLOGIA DEL ESPIRITU



GEORG WILHELM
FRIEDRICH HEGEL

Fronte esta ontoloxía e antropoloxía espirituais (idealista) Marx achega a súa concepción materialista do real e do ser humano.

Nesta interpretación do humano quedamos reducidos a un ser teórico, especulativo contemplativo. **Para o autor alemán a dimensión fundamental do ser humano é a materia, a praxe que Marx identifica fundamentalmente co traballo. O ser humano é un ser activo que se realiza na súa praxe produtiva (traballo) e na súa praxe política ou revolucionara (orientada ao cambio nas condicións materias de vida.)**



IDEALISMO

Nota en el seno del mismo idealismo se distinguen varias corrientes: según algunos, es necesario admitir la existencia de cosas que el ser humano no puede conocer directamente, como en el caso de las ideas platónicas, y otros como Berkeley sostienen que solo existen las sensaciones y aquello que puede ser percibido



El mundo no es sino un reflejo de las ideas (p. 46)

Platón
(p. 22)



El mundo es lo que es percibido (p. 126)

Berkeley
(p. 95)



Soy un haz de percepciones. La sustancia no existe (p. 128)

Hume
(p. 95)



El mundo está formado por mónadas (p. 120)

Leibniz
(p. 97)



El universo es una vida que alberga un espíritu

Schelling
(p. 149)



El espíritu absoluto mueve la historia (p. 177)

Hegel
(p. 150)

Afirmar que el origen de lo que constituye el mundo no es material sino espiritual se denomina **idealismo**. Los idealistas más representativos son Platón y Hegel.



MATERIALISMO

Nota el materialismo defiende que el alma y la conciencia se pueden explicar mediante la fisiología del cerebro. No obstante, en la filosofía y el pensamiento moderno, en lo que respecta al interrogante "¿qué es el alma?" y "¿qué es la conciencia?", la controversia continúa y la cuestión permanece aún abierta



El principio de todo es el agua (p. 27)

Tales
(p. 18)



El universo está compuesto por átomos (p. 31)

Demócrito
(p. 21)



También para mí todo está hecho de átomos

Epicuro
(p. 23)



Los Estados son creados artificialmente (p. 138)

Hobbes
(p. 97)



Las relaciones de producción mueven la historia (p. 202)

Marx
(p. 151)



Es obvio que el universo está hecho de materia

Ciencia moderna
(p. 151)

Se entiende por **materialismo** el pensamiento que afirma que en el origen del universo no hay nada espiritual, solo hay materia. Algunos de los materialistas más representativos son Demócrito y Marx.

Mais a **crítica** diríxese de forma radical contra a **filosofía de Hegel no seu conxunto ao considerala a xustificación da orde social establecida** e con ela da **situación de inxustiza social na que se vive.**

A filosofía hegeliana pódese entender na análise da expresión reveladora do pensamento ambiguo de Hegel: "Todo o real é racional e todo o racional é real". Esta expresión cabe entendela nun sentido reaccionario e dogmático, xa que se todo o real é racional, tamén a realidade social e política -tal e como está estruturada- é racional. **A filosofía de Hegel serviría así para lexitimar a orde social e política existente.** Os seguidores desta interpretación da filosofía hegeliana, coñécense como a Dereita Hegeliana. Segundo Marx, o idealismo reduciría ó ser humano a espírito, negando a súa dimensión sensible, material. **Para Hegel o racional coincidiría coa orde do seu tempo, para Marx o proletariado contradiría esta racionalidade.**

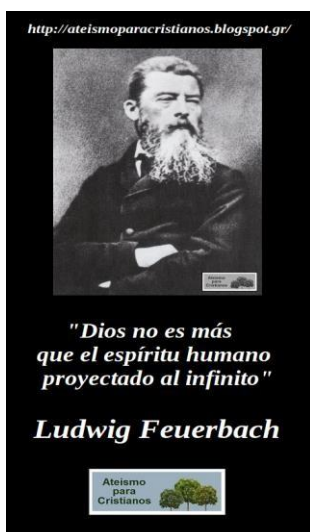
A crítica de Marx diríxese en xeral contra toda a filosofía hegeliana, posto que é a máxima expresión da filosofía como teoría, como mera especulación. Desta forma **a filosofía convértese en ideoloxía xa que xustifica a orde social existente.**

O marxismo propondrá a **superación da filosofía como interpretación ou teoría ó afirmar que a filosofía non debe ser só teoría senón e ante todo praxe.**

Ademais do sentido dogmático e reaccionario da **filosofía de Hegel**, **esta pode interpretarse tamén dun xeito máis práctico, revolucionario e crítico.** De acordo con Engels, Hegel, ó afirmar que todo é racional, non quere dicir que todo sexa racional polo simple feito de existir. Dedúcese que debería ser cambiada toda realidade que non sexa unha resposta ás esixencias da razón. **Esta interpretación ten o seu fundamento na interpretación da realidade como proceso dialéctico. Dicir que a realidade é dialéctica, quere dicir que está suxeita a cambios, que é un proceso e que este proceso réxese por contradicións.** Aínda que Marx critica este razoamento polo seu carácter idealista (propondrá unha dialéctica materialista), considera que constitúe unha das meirandes achegas da filosofía de Hegel. Os seguidores desta interpretación dialéctica da realidade son coñecidos como a Esquerda Hegeliana: Feuerbach, Engels, Marx...

A reacción que vimos de explicar do filósofo bávaro contra a filosofía de Hegel e o que representa faise desde unha **interpretación ontolóxica materialista.** O materialismo está representado en Alemaña por L. Feuerbach (1804-1872). **Para os materialistas, o único verdadeiramente real é a Natureza e o Ser Humano e non o espírito. É o ser o que determina o pensar e non o pensar ó ser (idealismo). Non é a conciencia dos homes a que determina o seu ser, senón o seu ser social o que determina a súa conciencia.** Marx e Engels adoptan a postura materialista

de Feuerbach pero deseguida o criticarán. **A súa crítica céntrase en que o seu materialismo ten un carácter mecanicista: a natureza, incluída a humana, explícase por medio de causas mecánicas polo que é imposible a liberdade e que o ser humano sexa o suxeito dos cambio, o dono do seu destino.** Desta forma, Feuerbach non concibe ó mundo coma un proceso, coma unha materia suxeita a desenvolvemento histórico. Deducimos así que o ser humano é considerado como un ser teórico, contemplativo e non como activo-práctico. O ser humano tería só como función a

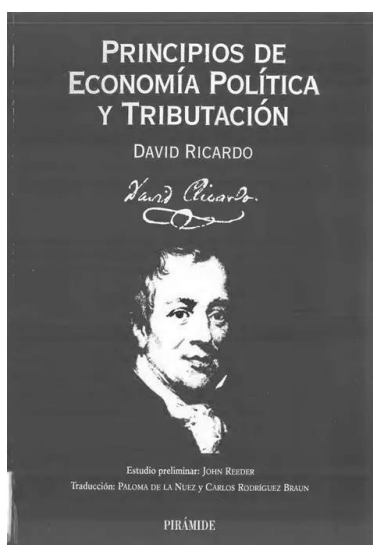
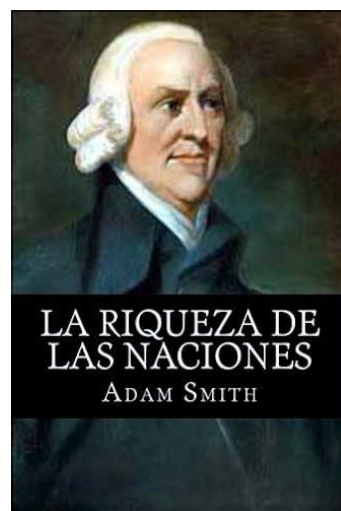


contemplación teórica da natureza (o que fixo ate o de agora a filosofía) e non é considerado coma un ser que actúa coa natureza transformándoa (Praxe). Feuerbach caería así para Marx nun certo idealismo. **Marx deixará claro que a esencia humana é o traballo e o seu cometido na vida e na historia é a súa dimensión práctica transformadora da natureza (da que forma parte inseparable) e político-transformadora ou revolucionaria. A crítica a Feuerbach aparece nas súas Teses sobre Feuerbach (a máis famosa é a tese once).**

Crítica ao liberalismo económico

A comprensión da filosofía marxista pasa, ademais das referencias imprescindíbeis ao idealismo de Hegel e ao Materialismo de Feuerbach, por **explicar a influencia da economía política inglesa.**

A ideoloxía do capitalismo tanto a nivel económico coma político é o liberalismo. **O liberalismo** aparece como a ideoloxía da liberdade. **A nivel económico supón a non intervención do Estado na economía: “laissez faire, laissez passer”. A nivel político resalta a liberdade do individuo por medio de garantías políticas: división de poderes, sufraxio universal, tolerancia relixiosa, etc. O liberalismo pretende salvagardar a liberdade e a igualdade dos individuos opóndose a calquera despotismo. Agora ben, segundo os marxistas a pretendida igualdade non é máis que teórica**



(dereito ó voto, liberdade de expresión, igualdade ante a lei, etc.), pero na práctica subsisten as desigualdades tanto sociais coma económicas ou culturais.

Deste xeito, os marxistas denunciarán que a liberdade e a democracia do sistema capitalista só é formal pero non real. **O liberalismo sería así un instrumento de dominación dunha clase sobre outra sería a ideoloxía da burguesía que pretende presentar como ideal e inevitable o sistema capitalista sendo unha ideoloxía**

que enmascara e xustifica a situación de explotación do proletariado.

Nas análises económicas marxistas veremos reflectidas diversas teorías tomadas dos economistas clásicos, Adam Smith e David Ricardo en especial análise da

mercadoría e da plusvalía.

Introdución a súa obra

Toda esta análise marxista responderá a unha consideración ontolóxica distinta: materialista, e a unha **función da filosofía**: práctica. E en última instancia a un **telos (finalidade) común á historia da filosofía: a consecución dun mundo mellor, máis xusto, máis humano, mais tolerante, máis libre e en definitiva máis igual.**

Desenvolve ás súas ideas na súa antropoloxía e concepto de **alienación**, na análise da historia coñecido como **materialismo histórico** e no estudio do **sistema capitalista como un sistema de explotación**. Podemos considerar ao marxismo como a filosofía máis influínte na nosa historia recente ao converterse no símbolo da loita contra a explotación e plasmarse nas revolución **que tiveron lugar en Europa, Asia e nos movementos de liberación latinoamericanos así como en revolucións e movementos descolonizadores en África e Asia.**

O positivismo e as Ciencias Sociais

A **análise** que fará dos temas mencionados pretenderá ter un **carácter científico**. Analiza a **historia e a sociedade** como **suxeita a leis semellantes ás naturais** que serven para **coñecer mellor o presente e imaxinar o futuro, é dicir predicir**. Estamos asistindo no século XIX ao **nacemento das ciencias sociais ou ás veces chamadas humanas** e, entre elas, á **socioloxía positiva**.

As ciencias sociais son aqueles estudos relacionados coas actividades humanas: historia, socioloxía, economía... Neste momento, debido ao **avance das ciencias naturais** non séculos precedentes, considérase que é **preciso empregar o método destas ciencias a estes estudos da realidade humana**. Preténdese ter en conta datos de carácter obxectivo e susceptibles de ser cuantificados. A ciencia social que aplica con máis decisión e éxito o método científico será a **socioloxía** e, en especial, a socioloxía positiva. A orixe desta nova forma de entender a socioloxía (carácter máis científico) é responsabilidade do filósofo francés **Augusto Comte** (pai da socioloxía moderna) e da súa filosofía positivista.



O **positivismo** é unha corrente que, observado o **gran avance científico**, nos últimos séculos considera que estamos ante o **último e definitivo estadio da humanidade**. Ao mesmo tempo considera que **só é relevante para a explicación de calquera fenómeno os datos cuantificables**. A realidade relevante redúcese a aquilo explicable desde o modelo material mecanicista. Deste xeito **a socioloxía, para converterse en ciencia, só ten que atender a estes aspectos cuantificables da**



sociedade. Nacen así as estatísticas sociais: estudos, enquisas, mostras...: a recollida de datos obxectivo para tentar comprender os problemas sociais.

Ademais Comte coñécese por englobarse dentro dos autores da **socioloxía da orde**, sociólogos que defenden que **a sociedade ten como fin a orde, considerando a desorde como unha anomalía a evitar**.

Fronte a isto **Marx** englobase nos **defensores da socioloxía do conflito** xa que consideran **esencial á sociedade o cambio e a contradición para que poida avanzar** polo que **o conflito** non só non é negativo senón máis ben **imprescindible**.

Se os séculos XVII e XVIII foron os séculos das ciencias naturais o s. XIX será o século das ciencias sociais na medida en que nacen e cobran un gran impulso os estudos de socioloxía, economía, política, dereito...é dicir as ciencias humanas.

2. ESTÁNDAR: ALIENACIÓN E IDEOLOXÍA

Marx retoma o **concepto hegeliano de alienación** aínda **que reinterpretándoo dende a súa postura materialista**. O fenómeno de alienación significa que o produto da actividade humana (sexa material ou espiritual) non lle pertence ó produtor e convértese en forza superior, autónoma e independente que dominan ó ser humano. Así, **o suxeito libre e creador pasa a ser dominado polo produto tendo un sentido de escravización e perda de liberdade**. Para Hegel en troques a alienación ten un sentido positivo, xa que é necesario que o ser humano exteriorice (saque fora de si) o pensamento, as ideas.



Alienación hegeliana vs. Marxista.

En Hegel, o alienado (o posto fora de si) é a Idea, mentres que para Marx, como materialista, é o produto da actividade material (traballo). O proceso da alienación engloba dous momentos que non teñen un sentido negativo, senón mais ben necesario. O primeiro momento sería a exteriorización. Con este termo exprésase a acción pola cal o polo subxectivo sae fóra de si e entra en relación con algo diferente de si mesmo. Nesta exteriorización, o suxeito despréndese de algo propio, perde algo de si (a súa actividade produtiva), pon algo de si no obxecto (obxectivación). Este momento coñécese co nome de enaxenación ou obxectivación. Un exemplo disto podemos buscalo en calquera obxecto producido no que o produtor exterioriza o seu tempo, ideas, creatividade, forza física e pono no obxecto transformado por el (obxectivación ou humanización).

Ata aquí, este proceso non é negativo, mais ben é inevitable, necesario, xa que o ser humano é activo por natureza e exteriorízase a través de esa actividade (espiritual ou material). Nesta exteriorización, o traballador pon algo no obxecto que só lle pertence a el (para Marx as súas enerxías, imaxinación, calidades, etc., é dicir o seu traballo) e polo tanto debe ser considerado da súa propiedade. Cando o obxecto transformado non lle pertence e pasa a ser propiedade doutro, converténdose en algo alleo e estraño ó produtor que mesmo se volve na súa contra, é cando se produce o fenómeno da alienación (o 2º momento). O alienado é produto e produtor, pois ó perder o produto está perdendo algo de si.

Na medida en que para Marx as condicións (*categorías*)¹ económicas son as determinantes da historia e da existencia do ser humano, a alienación económica é a forma máis importante de alienación e a causa das demais alienacións. Todo ser

¹ En filosofía, as **categorías** se poderían definir nocións lóxicas / conceptos fundamentais **que reflicten as propiedades esenciais, os aspectos e as relacións máis xerais entre os fenómenos reais**. As categorías (causalidade, necesidade, contido, forma, etc.) formáronse no curso do desenvolvemento histórico do coñecemento sobre a base da práctica social e material dos homes na produción. As categorías **permiten aos homes penetrar máis profundamente a realidade que os rodea**. O coñecemento da **natureza e da historia**, lonxe de ser un simple acto mecánico de reflexo da realidade no cerebro humano, é un **proceso complexo de formación de categorías, de conceptos, de leis**.

A concepción marxista das categorías distínguese radicalmente das concepcións idealistas (Hegel). **Hegel** toma as categorías no seu desenvolvemento **dialéctico**, pero son para el, **etapas na evolución dunha idea mística e relixiosa, a idea absoluta, creadora do mundo real**. O **materialismo dialéctico** considera as **categorías como un reflexo dos aspectos máis xerais e máis esenciais da natureza e da sociedade na conciencia**.

Para **Marx** as **categorías fundamentais** do seu **materialismo histórico** comprenden: o **modo de produción**, a **formación económico-social**, as **forzas produtivas e as relacións de produción**, a **base e a superestrutura**, a **clase**, a **revolución**, etc. **Cada categoría reflicte un dos aspectos do mundo obxectivo**.

humano alienado economicamente non pode ser libre.

Tipos de alienación

a) Alienación económica: Alienación económica é sinónimo de **alienación no traballo**. **Traballo alienado quere dicir que o produto do traballo non lle pertence ao produtor, é algo alleo, extraño. O produto pasa a ser propiedade do capitalista.** Co traballo alienado a actividade produtiva deixa de ser a realización do produtor, da súa esencia, pois o producido xa non é recoñecido polo produtor debido a que o traballo en cadea elimina toda individualidade e creatividade (Traballo mecánico).

Ó mesmo tempo, o ser humano non se realiza no seu traballo, xa que é un traballo forzado, un mero medio de subsistencia, provocando a desrealización do produtor. Desta forma non desenvolve o seu ser xenérico e a actividade propia do ser humano non se diferencia da actividade animal.

Como consecuencia do anterior, as relacións humanas tamén están alienadas, converténdose en relacións entre mercadorías. Isto reflíctese nas relacións entre burguesía e proletariado (compra – venda da man de obra)

O traballo alienado conduce á miseria ó traballador (**Tese de pauperización**), pois o produtor é máis pobre canta máis riqueza produce, xa que o produto do seu traballo non lle pertence e deste xeito o beneficio do seu traballo acrecenta o poder do capitalista. O traballador convértese en vítima do seu traballo.

Como a alienación é o resultado dunha determinada situación socio-económica e política, só se superará coa revolución: cando o proletariado se faga dono dos medios de produción e sexa abolida a propiedade privada.

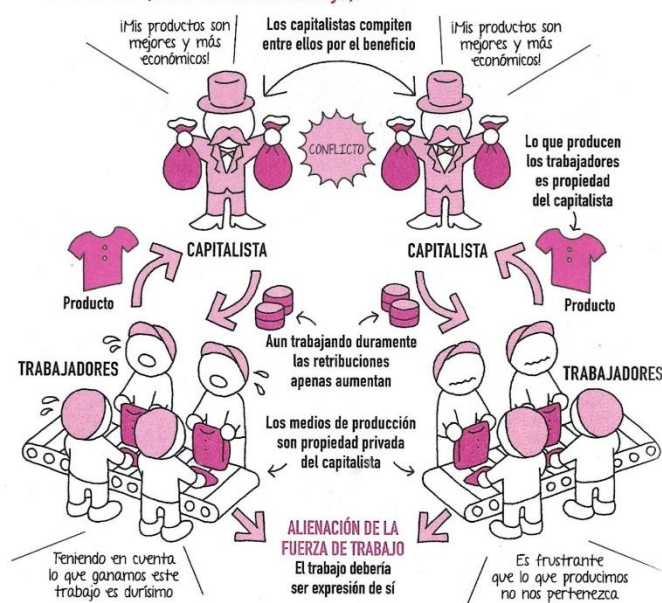


LA ALIENACIÓN DE LA FUERZA DE TRABAJO

Obras representativas Manuscritos económico-filosóficos de 1844

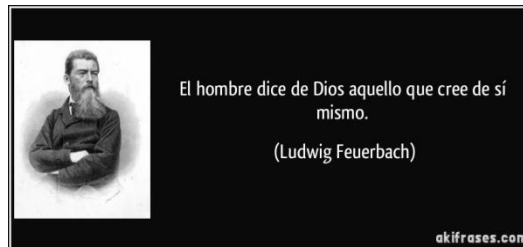
Nota Marx distingue cuatro tipos de alienación: alienación del producto del propio trabajo, alienación de la propia actividad laboral, alienación de la propia esencia y alienación del prójimo

Para sobrevivir los seres humanos deben seguir produciendo. En otras palabras, Marx sostiene que la **esencia** del ser humano reside en el trabajo. El trabajo, no siendo solo un medio de sustento, debería ser algo placentero que permitiese al ser humano expresarse en la vida social con el resto de las personas. Sin embargo, en el sistema capitalista, un obrero que no posee **medios de producción** (p. 196) está a merced de la búsqueda de beneficio del capitalista, y aquel trabajo que de manera natural debería ser expresión de sí se convierte en fuente de sufrimiento. Marx llama a esta transformación **alienación (de la fuerza de trabajo)**.



Ademais da alienación económica analiza outras formas de alienación:

b) Alienación relixiosa: Marx acepta a **tese básica de Feuerbach** de que é **o ser humano quen crea a Deus e non ó revés**. Os atributos de Deus non son máis que os atributos do ser humano expropiado, postos en Deus. Ademais, o ser humano sométese a este ser extraño, froito da súa fantasía. A **alienación quedaría superada, segundo Feuerbach, cando o ser humano se decatara de que Deus é simplemente un produto da súa propia fantasía.**



Marx irá máis alá de Feuerbach e critica a este porque o único que fai é mundanizar a relixión, é dicir, trasladar o mundo relixioso ó mundo terreal. Dalgunha forma Feuerbach estaría considerando a relixión como algo natural, e polo tanto esencial ó ser humano.

Por este motivo **considera Marx que a filosofía de Feuerbach agocha un certo idealismo** (na esencia humana habería algo espiritual: o sentimento relixioso) **sendo incapaz de atopar a verdadeira causa da alienación relixiosa. Para Marx a causa da alienación relixiosa hai que buscala nas condicións socio-económicas.**

Non chega con negala, hai que eliminala na práctica. Segundo Marx, a relixión é a expresión da miseria real da poboación e ademais protesta contra esa situación. Pero as protestas contra ela son inoperantes se só propoñen resignación e esperanza no máis alá. Deste xeito impídese que o ser humano se percate de cal é a causa verdadeira da súa situación de miseria. **A relixión convértese así en ideoloxía posto que, en certa medida, presenta a situación de pobreza como algo natural. Así estaría xustificando a orde establecida, servindo ós intereses dunha determinada clase. Por esta razón, Marx afirmará que “a relixión é o opio do pobo”.**

A alienación relixiosa superarase cando desapareza a alienación económica, é dicir, ó desaparecer a base que a sustenta.

c) Alienación ideolóxica e filosófica: o esquema da análise marxista é o mesmo que nas anteriores formas de alienación. Para comprender esta forma de alienación é preciso coñecer o significado do concepto de **ideoloxía**. Marx utiliza o termo ideoloxía en dous sentidos:

-**positivo:** para referirse en xeral ás **distintas formas de conciencia** (coñecemento, pensamento) **da superestrutura**, é dicir dunha sociedade nun momento histórico (relixión, filosofía...). **Tamén ten o sentido da toma de conciencia da clase explotada da súa situación.**

-**negativo:** ou pexorativo. A ideoloxía significa aquí unha **representación deformada, falseada da realidade, para favorecer intereses de clase**. Este falso coñecemento **afecta tanto á clase dominante como á dominada**. É unha forma de pensar que enmascara ou esconde unha situación inxusta que tenta presentala como normal. Así o liberalismo presentan a idea da liberdade e da desigualdade como se fose un problema do individuo e non un problema do sistema. Toda a ideoloxía (dereito, filosofía, relixión...) porase ao servizo da clase dominante para seguir explotando á dominada. Neste sentido a ideoloxía provoca a alienación do individuo ao asumir como normal e racional o que non é: a súa situación de miseria e explotación.

Afirma que a ideoloxía capitalista (o liberalismo) presenta a situación existente como a realización da igualdade cando o que pretende é enmascarar a dominación duns homes por outros.

c) Alienación socio-política: Segundo Marx, en toda sociedade clasista as ideas dominantes son as da clase dominante, é o propio da ideoloxía considerar como valores absolutos o que non só máis que intereses da clase dominante (por ex.: é ideolóxico considerar o capitalismo coma un sistema eterno baseado en leis naturais porque trataríase dunha idea falsa que impide que este sistema se cambie por outro mellor, e así favorece os intereses da clase dominante).

A alienación socio-política é unha consecuencia directa da alienación económica. O Estado, o Dereito e as forzas da



orde, creacións humanas, convértense en algo independente dos individuos e vólvense en contra deles ó estar ó servizo dunha determinada clase social. Marx explica esta forma de alienación, afirmando que o Dereito en calquera sociedade preséntase como a realización da xustiza, pero en realidade é unha forma de dominación que exerce unha clase sobre outra. Para que se cumpran as normas, o Dereito encárnase nunha forma material: o Estado e o seu aparato coercitivo (exército, policía). A pesar de que o Dereito se presenta como un instrumento conciliador dos intereses antagónicos entre os individuos, non é máis que un poder ó servizo da clase dominante. Convértese así nunha ideoloxía ao servizo da clase dominante que esconde a situación de inxustiza na que vive a maioría da poboación.



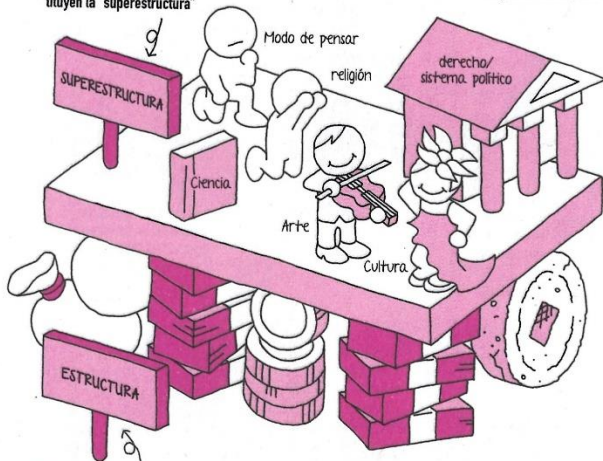
ESTRUCTURA Y SUPERESTRUCTURA

Obras representativas *Contribución a la crítica de la economía política*
 Conceptos relacionados relaciones de producción (p. 196), ideología (p. 201), materialismo histórico (p. 202)
 Nota por ejemplo, la estructura de España es capitalista y su superestructura es democrática

Marx llama **estructura** a la base económica establecida por las relaciones de producción (p. 196) de cada época y **superestructura** a los aspectos culturales de una sociedad, como por ejemplo las leyes, el sistema político, la religión, el arte y la ciencia. También afirma que la **superestructura**, que representa la forma de la conciencia social, se alza sobre una **estructura** material.

SUPERESTRUCTURA (aspecto espiritual)

Conceptos como el derecho y el sistema político, o aspectos culturales como la religión o el arte, constituyen la "superestructura"



ESTRUCTURA (aspecto material)

La base económica dada por las relaciones de producción (p. 196) de cada época representa la "estructura". La "estructura" del sistema de una época —sea feudal, capitalista o socialista, y en el caso de una persona, el hecho de que sea rica o pobre— se refleja en una mentalidad, una "superestructura". Por ejemplo, en un sistema socialista, el "tujo" es visto como algo que corrompe la igualdad; en un sistema capitalista, en cambio, como algo que mejora el estado de ánimo. En otras palabras, no es la conciencia de las personas la que crea la base económica, sino que es la base económica la que crea la conciencia de las personas



IDEOLOGÍA

(SENTIDO POSITIVO)

Obras representativas *Ideología alemana, Contribución a la crítica de la economía política*
 Conceptos relacionados relaciones de producción (p. 196), estructura y superestructura (p. 200)
 Nota en sentido general significa "pensamiento o creencia que apoya un cierto punto de vista"

Marx afirma que las ideas de las personas no dependen de su voluntad, sino que son una consecuencia de la **estructura** (p. 200) de la época en la que viven. Por ejemplo, en el feudalismo medieval, acumular dinero era considerado un pecado contra Dios. En el capitalismo, por el contrario, eso mismo no se juzga de forma negativa.



Marx llama **ideología** al modo de pensar que el individuo considera fruto de la propia opinión, aunque en realidad está inconscientemente vinculado a las relaciones de producción (p. 196) de la época en la que vive.

Superación da alienación

A alienación socio-política, e as demais, superaranse cando se supere a alienación económica, pois forman parte da superestrutura que desaparecerá cando se derrube a infraestrutura: xa que logo, coa toma de conciencia por parte do proletariado da súa situación (desenmascarar a ideoloxía dominante que os mantén na pobreza) e mediante a revolución abolir a propiedade privada condición para a desaparición da alienación humana. Desaparecendo a propiedade privada desaparece a posibilidade de apropiarse da esencia humana: o produto do seu traballo e a súa liberdade.

No parágrafo anterior o concepto que subxace de ideoloxía é o sentido positivo: consiste na toma de conciencia por parte do proletariado da súa situación de explotación e inxustiza sendo imprescindible para a concienciación da necesidade da acción para o cambio de sociedade. Sen esta toma de conciencia será imposible a revolución e a chegada da sociedade sen clases.

3. O MATERIALISMO HISTÓRICO

A concepción materialista da historia recibe o nome técnico de “materialismo histórico”. O “materialismo histórico” pretende ser unha teoría científica sobre a historia e a sociedade humana. Así como Galileo creou unha nova ciencia da natureza, tamén Marx quere facer o mesmo no eido da historia.

O termo “materia” ten en Marx un sentido económico e refírese á produción material.

A tese central do “materialismo histórico” é que non son as ideas as que dirixen a historia senón a produción material. Non é a vida espiritual (relixión, filosofía, moral,...) o máis importante da historia (como sostíña Hegel) senón a vida material, o que os seres humanos producen e como o producen.

Pero a formulación máis precisa do materialismo histórico fíxoa Marx no prólogo da obra “Contribución á crítica da economía política”. Nesta obra mantén que a historia humana é a sucesión dialéctica dos distintos modos de produción: asiático, antigo, feudal e capitalista.



Un **modo de produción** é unha totalidade orgánica que comprende dúas partes:

- **Infraestrutura económica** ou **base material** que está formada por dous elementos:
 - **Forzas produtivas.** As forzas produtivas comprenden:
 - *Medios de produción* (instrumentos, máquinas, materias primas...)
 - *Produtores* (a enerxía humana).
 - **Relacións de produción.** As relacións de produción non se refiren ás simples relacións humanas, senón ás que se establecen no proceso de produción **entre os propietarios dos medios de produción e os produtores directos, que non son propietarios deses medios**. En todas as sociedades clasistas, **estas relacións de produción son de explotadores-explotados**.
- **Superestrutura** está formada por dous niveis:
 - A **estrutura xurídico-política** (Estado, Dereito): A institución máis importante dentro da estrutura xurídico-política é o Estado. Para Marx o **Estado é un instrumento de dominio** das clases dominantes sobre as dominadas, coa finalidade de que as primeiras manteñan a súa situación de privilexio.
 - A **estrutura ideolóxica** (conxunto de ideas ou crenzas relixiosas, filosóficas, morais,...que configuran a conciencia social). Segundo Marx, en toda sociedade clasista as ideas dominantes son as da clase dominante, é o propio da ideoloxía considerar como valores absolutos o que non só máis que intereses da clase dominante (por ex.: é ideolóxico considerar o capitalismo coma un sistema eterno baseado en leis naturais porque trataríase dunha idea falsa que impide que este sistema se cambie por outro mellor, e así favorece os intereses da clase dominante).

A tese básica do materialismo histórico afirma que **en cada época a infraestrutura económica determina e condiciona a superestrutura ideolóxica**. É dicir, a produción da vida material condiciona a produción espiritual, e non ó revés; de aí a frase de Marx: “non é a conciencia do home o que determina o seu ser, senón polo contrario é o ser social o que determina a súa conciencia”.



A superestrutura non é sempre un mero reflexo da economía. A superestrutura pode influír sobre a base (por ex: o influxo da relixión no sistema feudal). Por tanto, entre as dúas hai unha relación de influxo mutuo pero, a pesar de todo, a economía é sempre determinante en última instancia.



RELACIONES DE PRODUCCIÓN

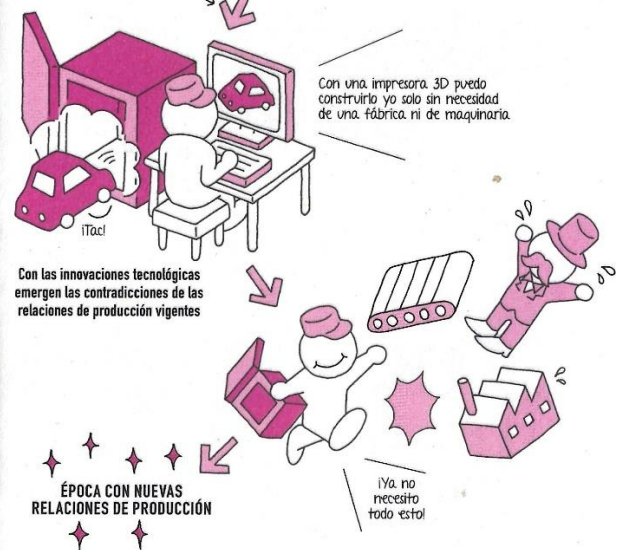
Obras representativas Manuscritos económico-filosóficos de 1844
Conceptos relacionados lucha de clases (p. 199), materialismo histórico (p. 202), estructura y superestructura (p. 200)
Nota la estructura dada de las relaciones de producción determina la forma de la conciencia social (=superestructura)

Los seres humanos necesitan alimentos, vestidos y un techo sobre la cabeza. La maquinaria, el terreno en el que se instalan las fábricas y del que se obtienen las materias primas para producir los bienes de primera necesidad se denominan "medios de producción". Como en el caso de los señores feudales con los siervos y de los capitalistas con los trabajadores, quien posee los medios de producción se convierte en la clase dominante. La jerarquía entre los que poseen y los que no poseen medios de producción determina las relaciones de producción.

LAS RELACIONES DE PRODUCCIÓN A LO LARGO DEL TIEMPO



Las relaciones de producción vienen determinadas por el nivel técnico de la época. Sin embargo, si tras un avance tecnológico se consigue incrementar la producción, la clase sometida mejora su estatus y puede emanciparse de la clase dominante, indicando el cambio a una época posterior, caracterizada por otras relaciones productivas.



Para Marx, **o cambio histórico prodúcese pola contradición entre as forzas produtivas e as relacións de producción**. Como as forzas produtivas avanza máis, e en especial toman conciencia da súa situación de explotación, chegan un momento en que as relacións de produción se convarten en trabas para o progreso de aquelas. Entón **prodúcese unha revolución social que dará paso a unha nova formación social**.

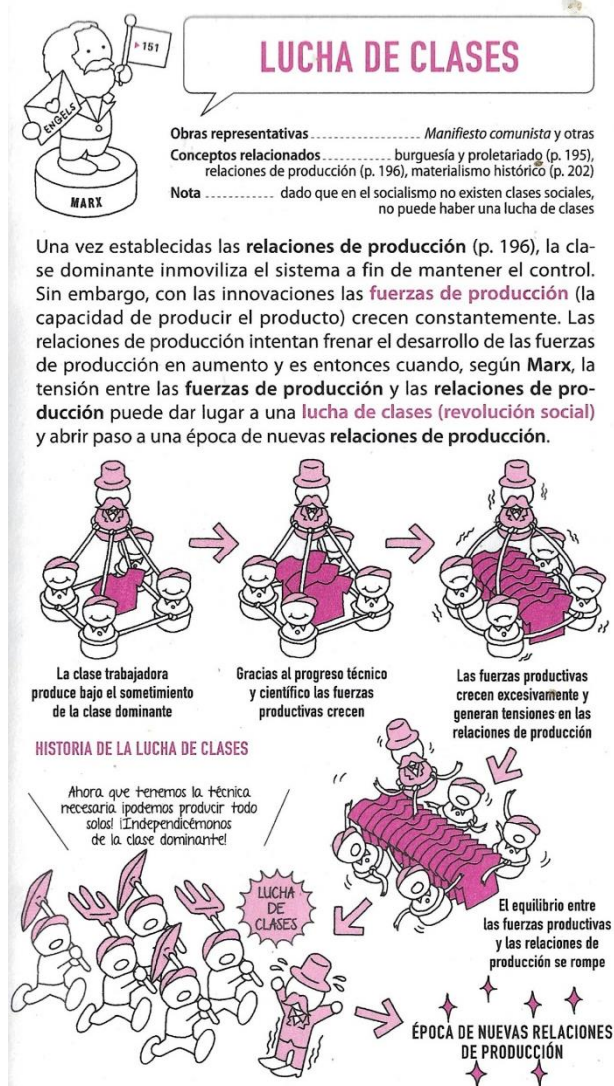
Esta contradición entre as forzas produtivas e as relacións de produción maniféstase na **loita de clases**. As clases defínense pola distinta posición no proceso de produción, pola propiedade ou non dos medios de produción.

En cada modo de produción existen dúas clases antagónicas, de explotadores e explotados:

- Libres e escravos no modo de produción antigo.
- Señores e servos no modo de produción feudal
- Burgueses e proletarios no modo de produción capitalista.

Para Marx, a loita de clases é o **motor da historia**, o que fai avanzar a historia, o que fai pasar dunha formación social a outra ata chegar a unha sociedade sen clases que é o momento último da historia.

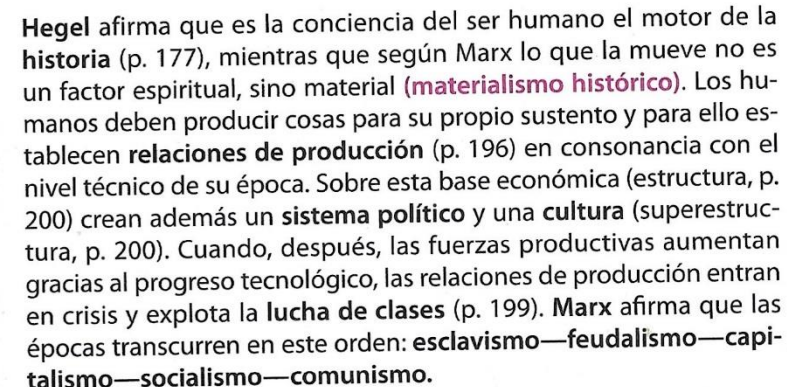
Coa revolución social non só mudamos a estrutura económica senón tamén toda a ideoloxía que a xustifica. A sociedade sen clases, a sociedade comunista, á que se dirixe a historia (acelerada mediante a acción do proletariado) acabará coas alienacións e permitirá a realización total do home.





Nota según el pensamiento marxista, una revolución comunista puede producirse solamente en un país en el que el capitalismo se ha desarrollado, sin embargo se ha producido en un país económicamente subdesarrollado como Rusia

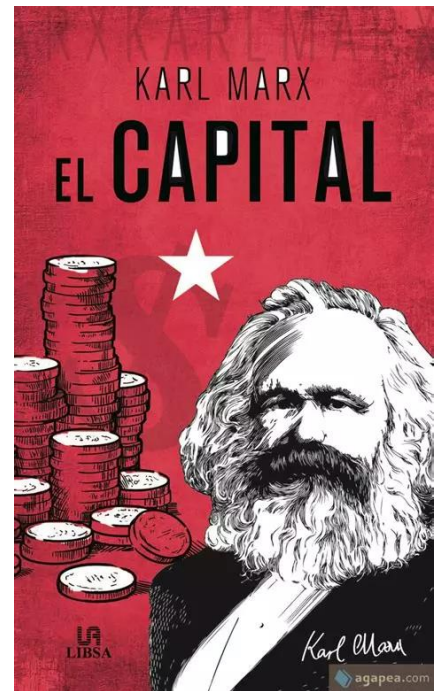
Lo que mueve la historia es el desarrollo de las fuerzas productivas



4. A análise da mercadoría, a teoría do valor-traballo e a plusvalía.

Marx non só formula unha teoría científica sobre a evolución dos distintos modos de produción (materialismo histórico), senón que ademais fai **unha análise científica do modo de produción capitalista**. Isto queda reflectido na obra **O Capital**. Dita obra é ó mesmo tempo:

- a) Unha **crítica da Economía Política**, é dicir, dos **economistas clásicos ingleses**, pois a súas interpretacións apoiaban os intereses da clase burguesa.
- b) Unha **crítica do capitalismo como sistema de explotación**.



Marx analiza o concepto de mercadoría xa que entende que o capitalismo é un sistema de produción de mercadorías. A mercadoría é todo produto intercambiable no mercado e transferido a outra persoa a quen lle serve de valor de uso.

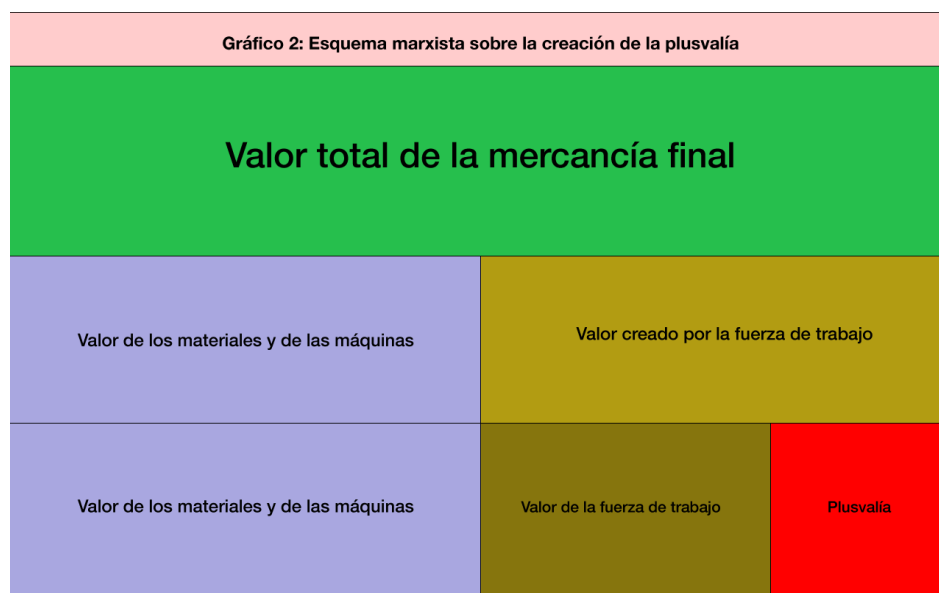
Toda mercadoría ten dúas caras:

- a) **Valor de uso:** utilidade que ten unha mercadoría en virtude das súas propiedades para satisfacer unhas determinadas necesidades ó traveso do consumo.
- b) **Valor de cambio:** valor que ten o produto cando se cambia por diñeiro ou outra mercadoría. O valor só se manifesta a través do valor de cambio. ¿De que depende o valor? ¿Cal é a fonte, a causa?: non depende do valor de uso; ex. o ferro ou o millo, teñen un valor, pero este non depende das súas propiedades naturais. A fonte son axentes externos como a lei da oferta e da demanda...**mais o valor fundamental dunha mercadoría, a base do valor de cambio, é o tempo de traballo socialmente necesario para producilas.** Esta é a afirmación fundamental da **teoría do valor-traballo** que Marx toma de Ricardo e Adam Smith. O traballo enténdese nun sentido abstracto, como medida do gasto de enerxía.

No *Capital*, Marx tamén **intenta explicar a procedencia da ganancia do capitalista**. En xeral, Marx sostén que o capitalista vende a mercadoría polo que vale producila. **¿Logo de onde saca a ganancia?**

Marx resolve este aparente paradoxo da seguinte maneira:

1. **O traballador vende a súa forza de traballo como unha mercadoría máis a cambio dun salario**. O valor da súa forza de traballo será igual ó de outra mercadoría: **tempo de traballo para producila** (*traballo abstracto*, independente de como se leve a cabo ese traballo). É dicir, o valor da forza de traballo se calcula no tempo que tarda en producir a mercadoría.
2. O problema é que **as condicións de produción** industrial fan que **o traballador produza moito máis** (*traballo concreto*, a concreción en obxectos do *traballo abstracto*) **do que necesita para cubrir o custo do seu salario**. Dedúcese que o traballador precisaría só dunha parte do día de traballo para producir o que corresponde ó valor da forza de traballo. **Todo o que produce de máis** (descontado o prezo invertido das materias primas e maquinaria) **é PLUSVALÍA**.



A plusvalía é a causa da ganancia do capitalista e segundo Marx é o trazo típico da explotación do sistema capitalista. A cota de plusvalía é a proporción entre traballo necesario e o traballo excedente.

O marxismo despois de Marx.

A obra de Marx tivo unha importante repercusión social ao **inspirar as revolucións e o movementos obreiros no mundo**. A súa obra é a fonte das revolucións socialistas como a rusa aparecendo a URSS e a súa área de influencia do que se coñeceu como os países do leste de Europa. Tamén inspira a revolución cultural de Mao en China entre outras moitas revolucións no mundo: América Latina, sueste asiático...Tamén influirán na formación do estado de benestar dos países occidentais.



Desde o **punto de vista teórico** é un lugar común distinguir dentro da continuación do marxismo o **marxismo ortodoxo e o marxismo crítico**. O primeiro é a interpretación literal da obra de Marx que é a doutrina oficial dos países chamados comunistas.

No que se refire ao *marxismo crítico* debemos destacar aos membros da **Escola de Frankfurt**: Adorno, Horkheimer, Marcuse...Estes autores recuperan o marxismo desde unha óptica crítica xa que consideran que o marxismo dos países do leste derivou nun totalitarismo (exemplo Stalin). Ao mesmo tempo adoptan o método marxista para analizar a sociedade capitalista moderna e denunciar a explotación e a destrución do planeta ao facer do consumo o motor da economía. Consideran que o capitalismo moderno logrou crear, mediante a publicidade, que a clase obreira identifique felicidade e consumo aceptando unha vida de explotación a cambio de acceder a certos bens de consumo. Esta sociedade só leva á falta de liberdade, explotación e infelicidade humanas. Seguen crendo na necesidade da revolución para construír un mundo máis racional que identifique progreso coa liberdade e non co consumo, co despilfarro que só produce miseria, desigualdade e destrución do medio natural. A filosofía dos frankfurtianos, en especial Marcuse coa súa obra **O home unidimensional**, serán a fonte de inspiración do famoso maio do 68 francés e as súas esixencias de liberdade.